

יוסי כץ

התקדשותו של בית ומספרו:

תנועת חב"ד ו"בית משיח" שברחוב 770 Eastern Parkway בניו יורק

תופעת "מקום קדוש" היא מהתופעות הנחקרות במסגרת שורה של דיסציפלינות כמו גיאוגרפיה תרבותית, מדעי הדתות, היסטוריה וסוציולוגיה, כמו גם במסגרת מחקרים בינתחומיים. המחקרים באים לתת מענה לשאלות כמו כיצד הפך אתר מסוים לקדוש עבור אוכלוסיות מסוימות? מיהם בעליו של המקום? האם קדושתו היא רצופת זמן? באיזה מידה הופך האתר למוקד עלייה לרגל ולמי? מהו הפולחן המתקיים במקום? אילו דרכים ננקטות על ידי הרשויות כדי לשמור ולשמר המקום? ועוד.

אתר לא יוכל להיות קדוש אם בני אדם לא יגדירו אותו ככזה; יעניקו לו תוכן ומשמעות רוחנית ויקבעו את ייעודו והשימושים המותרים והאסורים בו. גם מקום ניטרלי לחלוטין יכול להפוך באחת או במשך זמן למקום קדוש על רקע תוכן מיוחד – התוכן המקודש – שבני אדם מכניסים או מעניקים לאותו אתר והופכים אותו למובדל, לקדוש. כך ארע לבית מגורים סטנדרטי שנבנה בשנת 1933 ברחוב Eastern Parkway מס' 770 בשכונת קראון-הייטס (Crown Heights) ברובע ברוקלין, ניו-יורק.¹ הבית נבנה על ידי רופא בשם רוזמן שביקש להשתמש בו כבית מגורים וכקליניקה.² בשנת 1940 נרכש הבית ביזמת האדמו"ר השישי של חב"ד, רבי יוסף יצחק שניאורסון (ריי"ץ) (1880–1950) – חותנו של האדמו"ר האחרון מליובביץ', רבי מנחם מנדל שניאורסון (רמ"מ) (1902–1994) בו רבים מאמינים כי הנו המשיח.³ המספר 770 נקבע לבית על ידי הרשויות העירוניות המוסמכות שנים רבות טרם שנרכש על ידי תנועת חב"ד. מדובר במספר רץ רגיל כבכל רחוב, העוקב את קודמו. זמן קצר לאחר הרכישה הפך הבית למרכז העולמי של תנועת חב"ד, וככזה הוא משמש עד היום. בעוד שהבית שימש מקום מגוריו של הריי"ץ, מקום בו התפלל וקיים פגישותיו והתוועדותיו עם חסידיו מאז רכישת הבית ועד לפטירתו ב –

1 וואלף ז' וגופין ש', בית חיינו 770: תיאורו, משמעותו ותולדותיו, ירושלים 2004, עמ' 178.

2 שם, עמ' 113.

3 שם, עמ' 107–116.

1950 — כלומר במשך 10 שנים בלבד — רמ"מ אמנם לא גר במקום בקביעות, אך הוא פעל מתוכו במשך כארבע וחצי עשורים עד לפטירתו ב-1994.

הבית הסטנדרטי ברחוב Eastern Parkway מס' 770, קיבל לימים ביוזמתו של רמ"מ, ובעקבותיו חסידות חב"ד כולה, מעמד של יותר ממקום קדוש — מעין מקדש ממש. זאת ועוד, גם למספר 770 הוענקה משמעות מיוחדת על ידי רמ"מ. המספר הפך לסמל. הוענקה לו משמעות רוחנית עמוקה. לא נחטא אם נאמר כי היום, ומזה שנים, המספר עצמו מקפל את ההווייה החב"דית כולה — 770. בשלוש ספרות אלו מרוכזת תמצית השאיפות, התקוות, החלומות. אל מספר זה נשואות עיניים כמהות. כזאת היא 770. את כל מאווי האדם, את כל צורכי נפשו משביעים משם.⁴

כפי שיורחב בהמשך, התקדשותו של המספר הביאה לכך שכל חסיד חב"ד מבקש "לרכוש" לעצמו מספר זה ולעשות בו שימוש. לפנינו אפוא עניין במבנה שקודש ובמספר הצמוד אליו שקיבלו תוכן ומשמעויות רוחניות עמוקות וחובקות עולם.

מאמר זה הציב לעצמו שלוש מטרות: האחת, לנתח את תהליך התקדשותו של הבית ומספרו; השנייה, להבין כיצד הם הפכו לקוד ולסמל בתנועת חב"ד, והשלישית, לבחון ולהראות כיצד הפך הבניין לדגם לחיקוי והעתקה במקומות אחרים, וכיצד הפך המספר ל"מוצר" נדרש. נבקש לטעון כי קידושו של המבנה באופן שאין שני לו בהשוואה לכל מרכז יהודי דתי שהוקם במאות השנים האחרונות (ובכלל כן בית כנסת, מוסד, משכן אדמו"ר וכד') קשור במקומה של המשיחיות בחב"ד שהועצמה על ידי ריי"ץ ובאופן מיוחד על ידי רמ"מ.⁵ ממילא היה זה בראש ובראשונה הוא אשר הן במישרין והן בעקיפין קידש את המבנה ומספרו. נבקש גם לטעון כי "קידושו" של המספר 770 היווה אמצעי מרכזי בתהליך הפיכתו של המבנה למעין מקדש. כך הפכו המבנה והמספר למהות אחת שאינה ניתנת להפרדה, אך ברור כי השניים מזינים אחד את השני — מעצימים את קדושת המבנה ומביאים להעתקת דגמיו במקומות שונים וזאת לצד הפיכת המספר עצמו למעין "מוצר" נדרש בין חסידי חב"ד.

כזכור, ריי"ץ נפטר ב-1950, ובתחילת שנת 1951 חתנו, רמ"מ, המכונה בין היתר "האדמו"ר השביעי" או "האדמו"ר האחרון", ניאות לקבל עליו את הנהגת חב"ד. כאמור, רבים בחב"ד ("המשיחיסטים") רואים בו את המשיח ללא כחל וסרק. בתחילת 1992 הוא לקה בשבץ מוחי ממנו לא התאושש. ביוני 1994 הלך לעולמו, ולגרסת האגף המשיחיסטי בחב"ד נעלם.

מחקר חסידות חב"ד בדורות האחרונים מגלה כי בלמעלה מ-40 שנות כהונתו הצליח רמ"מ להביא את חסידות חב"ד לממדים ולרמת אקטיביות כמותם לא ידעה מעולם. לצד זאת, לא היתה שנייה לתקופה זו בתולדות חב"ד בעוצמת הפעילות שמטרתה לקרב

4 שם, עמ' 308–310.

5 על תולדות חסידות חב"ד ומקומה של המשיחיות בה נכתב רבות ותקצר היריעה מלפרט הן מספרות המחקר והן מהספרות ההגיוגרפית. מתוך הספרות המחקרית ראו, למשל, ע' שטיינזלץ, הערך "חב"ד", האנציקלופדיה העברית, כרך יז, עמ' 41–45; מ' פרידמן, 'משיח ומשיחיות בחסידות חב"ד-לובביץ', מלחמת גוג ומגוג: משיחיות ואפוקליפסה ביהדות — בעבר ובימינו, בעריכת ד' אריאל-יואל ואחרים, תל אביב 2001, עמ' 174 — 229; י' קראוס, השביעי: משיחיות בדור השביעי של חב"ד, תל אביב 2007; מ' פרידמן וש' היילמן, הרבי מלובביץ בחייו ובחיים שלאחר חייו, ירושלים 2011; ד' שוורץ, מחשבת חב"ד: מראשית ועד אחרית, רמת-גן 2014.

את בוא המשיח. בהתאם לתאולוגיה החב"דית לפיה האנושות צועדת דור אחרי דור לקראת הגאולה הקוסמית על פי תוכנית בנויה מראש של הבורא, ועל בסיס קביעתו של רמ"מ שהדור הנוכחי (חסידיו והוא) הנו הדור השביעי – על בסיס שני אלה פיתח רמ"מ, כבר בהכתרתו ב'1951, את דברי המדרש "כל השביעין חביבין"⁶ באופן הבא: הדור השביעי, חביב על ידי הבורא כי הוא דור סיום 'עקבתא דמשיחא', הוא הדור האחרון לגלות וראשון לגאולה. לדור זה יש לכן תפקידים ראשוניים במעלה בקירוב המשיח. קביעת הדור כדור השביעי נעוצה ככל הנראה בכך שרמ"מ הוא השביעי לאדמו"רי חב"ד החל מהראשון, ר' שניאור זלמן מליאדי.⁷ תפקיד הדור השביעי הוא להשלים, כאן ועכשיו, את משיכת השכינה למטה כך שתהיה התגלות אלוקית מוחלטת בבריאה לכל מרכיביה. אז יבוא המשיח, תבוא הגאולה. אלא שמציאות זו תוכל להיות רק אם יוכשר העולם לקראת כך, כלומר אם העולם יחזור בתשובה, ולכך אחראי הדור השביעי, הדור הנוכחי. זהו היסוד והשורש לאקטיביזם החב"די הייחודי מאז אמצע המאה ה-20. על חסידי חב"ד הוטל התפקיד לגרום לכך שכל יהודי יעשה את חלקו בהכשרת העולם לקראת המשיח. מכאן הנחיתו של רמ"מ לחסידיו לפעילות מתמדת סביב מטרה זו בשורה של דרכים: הפצת המעיינות חוצה – הפצת המשנה החסידית – שכן היא תנאי להבאת המשיח על פי הבעש"ט; הגעה לכל יהודי בכל מקום שהוא כדי להשיכו לאביו שבשמים. אידיאולוגית חב"ד של 'פרצת' (ימה וקדמה צפונה ונגבה)⁸ – דהיינו שעל חסידי חב"ד לא להסתפק בקיום מצוות בד' אמותיהם אלא לפעול בקרב כל עם ישראל – הינה ביטוי מקביל של הפצת המעיינות. פועל יוצא מכך הינה הוראתו של רמ"מ לחסידיו לצאת לשליחויות לכל מקום בעולם; לקיים את מבצעי הנחת תפילין החובקים חלקי עולם; לקיים מבצעי מצוות אחרים; לדאוג לחינוך ילדי ישראל ולפעול להנחיל לאומות העולם את שבע מצוות בני נח – כל אלה הם פעולות שמטרתן הכשרת הדור לביאת המשיח ולהחשת הגעתו. ככל שהתקדמו שנחיתו של רמ"מ באדמו"רות, כך הלכה וגברה האקטיבסטיות בחב"ד.⁹ המאמר מתבסס ברובו על מאמרי תורה של רמ"מ וריי"צ, על ספרות המחקר העוסקת ברמ"מ ובתולדות חב"ד ועל ספר בית חיינו 770. ספר זה נכתב על ידי הרבנים זושא וולף ושמעון גופין בשנת 2004 ויצא לאור על ידי הוצאת הספרים היכל מנחם,¹⁰ שהיא בית ההוצאה המרכזי לספרות ההגיוגרפית של תנועת חב"ד.

המאמר נחלק לחמישה פרקים: הראשון עוסק בתהליך התקדשותו של הבית בניו-יורק; השני, בחיבורו של רמ"מ "מקדש מעט זה בית רבינו שבבבל"; השלישי, בתהליך התקדשותו של מספר הבית – 770; הרביעי, בהערכת דגם הבית בעולם החב"די; והחמישי, בשימוש הנפוץ במספר 770 בתנועת חב"ד.

6 ויקרא רבא כט יא.

7 קראוס (לעיל הערה 5), עמ' 28.

8 מתוך ברכת ה' ליעקב, ברא' כח יד.

9 ראו המקורות בהערה 5.

10 ראו הערה 1. תודתי נתונה לרב שלום פריימן, שליח חב"ד בכפר תבור על שסייע לי בנבכי כתבי רמ"מ.

תהליך התקדשותו של בית ריי"ץ ורמ"מ בניו-יורק

קידושו של הבית בניו-יורק, באופן שאין שני לו בהשוואה לכל מרכז יהודי דתי שהוקם בעת החדשה קשור במקומה של המשיחיות בחב"ד שהועצמה באופן מיוחד על ידי רמ"מ.

כזכור, הבית ברחוב 770 Eastern Parkway נרכש ביזמת הריי"ץ בשנת 1940 והפך למרכז חב"ד ומקום משכנו של הריי"ץ עד למותו עשר שנים לאחר מכן. כבר בתקופה זו ניתן לזהות ניצנים של קידוש הבית. כך למשל, ערב רכישתו נקשר הבית ב"במופת", קרי, מעין פלא הקשור בבורא עולם. סופר על כך שבשעה ששמעו שכני הבניין על ייעודו המתוכנן של הבית העומד להירכש, הם עשו כל מאמץ לעצור את הקנייה. ברם, "בהשגחה פרטית נכח בפגישה זו יהודי שלשמע הדברים הגיב בכעס: 'אינני מבין כלל כיצד אתם מעיזים להיאבק ביהודי שכל חייו הם מסירת נפש למען יהודים ויהדות ... בדברו לקח היהודי את ניירות ההחתמה [על ההתנגדות] וקרעם לגזרים. כך בטלה ההתנגדות לרכישת הבניין".¹¹ מעניין כי הסיפור הנ"ל איננו מוסר פרטים על זהות היהודי שמחה על ההחתמה. בכך נוסף לסיפור נופך של מסתורין ודמיון לסיפורי חסידים על אודות הופעתם של אנשים לא מזוהים באירועים בהם עמדה סכנה לישראל. אנשים אלה הם שהביאו להצלה. בעיני הקורא מצטיירת מיד דמותו של אליהו הנביא — מקור "ההשגחה הפרטית".

דוגמה נוספת קשורה בוועד הבניין שפעל לרכישת הבית, ובפעולותיו לגיוס התרומות. ראשית, בניר המכתבים של הוועד כונה הבית העומד להירכש כ"בית חיינו". יש להניח כי היה זה על פי הנחית הריי"ץ. בכך רמז עמוק על עוצמתו של הבית. שנית, במפעל גיוס התרומות לרכישת הבית לא רק שהוועד ראה דבר שבקדושה, אלא שגם בבית הנרכש ראה הוועד — קרוב לוודאי בהנחיית הריי"ץ — בניין קדוש שחשיבותו ומעלתו הן הרבה מעבר לבתי כנסיות ומדרשות. בית זה ממנו תצא תורת "רבותינו הקדושים" — קרי תורת החסידות על פי חב"ד — שתביא לעשיית תשובה ומעשים טובים על ידי אלפי ישראל, הנו חלק מהמקדש עצמו. מן הראוי להביא הדברים כלשונם: "רו"ל אמרו, ברכות דף ח עמוד א', 'מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב, אוהב ה' שערי ציון המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, והיינו דאמר עולא מיום שחרב בית המקדש אין לו לקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד'. הד' אמות של הלכה, של תורת אמת לאמתו, זה ד' אמות של המקדש מקום התורה והעבודה של רבותינו הקדושים, אשר משם תאיר אור התורה וטל של תחיה להעיר ולהאיר אלפי ישראל בתשובה ומעשים טובים".¹² יש מבין החסידים שגם קבעו את יום רכישת הבית כיום חג לדורות.¹³

לימים, באמצע שנות ה-80, עת נעשו ניתוחים ארכיטקטוניים של הבית במטרה לבנות כמותו בכפר חב"ד (על כך בהרחבה בהמשך), הוסיפו האדריכלים נופך משלהם לייחודו של הבית שהיה שונה מסביבתו: "רואים מסגנון הבנייה של הבית שמי שבנה אותו השקיע בו הרבה נשמה ... כל הלבנים בבתי הסמוכים בנויים בצורה ישרה ואחידה ואילו

11 וולף וגופין (לעיל הערה 1), עמ' 110–111.

12 שם, עמ' 113–114.

13 שם, עמ' 116.

כאן בחר האדריכל לבנות בצורה 'פראית', דבר הנותן תחושה מסוימת של הוד קדומים. בבניין עצמו יש פיתוחים ויציקות ייחודיים לבניין, יותר ממאה מטרים של ויטראז'ים ואין סוף פרטים קטנים וייחודיים".¹⁴

מי שקידש את הבית ומספרו יותר מכל היה רמ"מ. נראה כי דבריו ביחס לקידוש הבית הלכו והתעצמו ככל שהתקדמו השנים, ובמקביל לתהליך התעצמות האקטיביות לזירוז הגעתו של המשיח. דומה כי קידוש הבית ומספרו על ידי רמ"מ הגיעו לשיאם עם פרסומו בשלהי 1991 של הקונטרס "מקדש מעט זה בית רבינו שבבבל", אותו חיבר רמ"מ. על כך נרחיב בהמשך.

אבן היסוד בתהליך ההיסטורי של קידוש הבית על ידי רמ"מ מקורה בכך שהבית היה מקום משכנו של הריי"ץ, חותנו וקודמו בהנהגת חב"ד, ושבו ראה רמ"מ קדוש עליון, "נשיא הדור" ואף "משיח שבדור". בבית זה הוא התפלל, למד תורה, הניח תפילין, "עייץ בסידורו של הבע"שט וכל שאר העניינים כיו"ב". רמ"מ היה קשור לריי"ץ בכל ימותיו הן בחייו של הריי"ץ ואולי עוד יותר לאחר מותו. לימים ביקש רמ"מ לקרוא לבית "בית אגודת חסידי חב"ד: אהל יוסף יצחק".¹⁵

כבר בדרשותיו בראשית שנות ה-50 ציין רמ"מ כי הבית התקדש מעצם נוכחותו בו של הריי"ץ וקדושה זו נשארת בתוקפה גם לאחר מותו. וכך אמר על בסיס דרשה של ריי"ץ: "ומקום התורה והעבודה של צדיק בקדושתו הוא גם לאחר עלותו מחיי הגופות לחיים האמיתיים והארת אור עבודתו נשאר במקומו. די"ל [דיש לומר] שהמקום שבו למד ועסק בתורה וכל כליו שהשתמש בהם לצרכי העבודה קדושתו עליהם מחלקי בירוור בעולם ... חיי הצדיק [ריי"ץ] הם נצחיים. ולא רק ברוחניות העניינים אלא גם בנוגע למקום הגשמי וכליו הגשמיים ... וכדיוק הלשון 'קדושה לא זזה ממקומה ... כי קדושתו של הצדיק חודרת בכל ענייניו ... המקום שבו למד ועסק בתורה וכל כליו שהשתמש בהם לצרכי העבודה קדושתו עליהם".¹⁶ זאת ועוד, מתוקף היות הבית ביתו של ריי"ץ, הגדיר רמ"מ את הבית כ"בית כללי עבור כלל ישראל ... כי זה שנכנס לדור בבית זה הוא נשמה כללית שהתעסקתה בעניין התפילה, מלשון חיבור ... לחבר את כלל ישראל לאביהם שבשמים". בכך, כבר בראשית שנות ה-50 הוא העלה את הבית לרמה של מקדש, אם כי לא אמר זאת במפורש. אלא שברור ש"בית כללי עבור כלל ישראל המחבר את כלל ישראל לאביהם שבשמים" אינו אלא בית המקדש, ומה גם שרמ"מ קשר את הבית עם דברי חז"ל במסכת מגילה דף כט ע"א בדבר עתידם של בתי כנסיות ובתי מדרשות שייקבעו בארץ ישראל, בירושלים. לשון אחר, הבית הינו נדבך מתהליך הגאולה, מבית המקדש העתידי. הוא הוסיף בהקשר זה ש"עתידה ירושלים שתתפשט בכל ארץ ישראל וארץ ישראל תתפשט בכל הארצות". לשון אחר, הבית ההופך לחלק מהמקדש בכוחו להשפיע על כלל ישראל.¹⁷ בדרשה שנאמרה עשרות שנים מאוחר יותר, ועוד נרחיב בהמשך בעניין, הדגיש רמ"מ

14 שם, עמ' 263.

15 שם, עמ' 34-36.

16 ריי"צ, ספר המאמרים, תר"פ — תרפ"א, תשמ"ו, עמ' י, מאמר ראשון, דבור המתחיל "ראשית גוים"; רמ"מ, ליקוטי שיחות, חלק לב, תשנ"ג, עמ' 25. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 61-63.

17 רמ"מ, תורת מנחם — התוודעויות התש"י, תשנ"ג, עמ' 82. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 65-70.

כי בית חותנו, קרי מרכז חב"ד בניו יורק, יישאר במעמדו ובקדושתו "עד סוף כל הדורות, כי גם לאחר ביאת המשיח הרי זה ייעתק ויילקח לארץ ישראל".¹⁸

התייחסות רמ"מ לבית כאל מקום קדוש ואף מקדש, או למצער, יותר ממקדש מעט, מוצאת את ביטוייה לאורך כל השנים. לצד זאת בולטת התעצמות מעלת הבית בדרשותיו ככל שמתקדמות השנים. כך, במחצית השנייה של שנות ה-80 אמר רמ"מ — על בסיס דברי חז"ל — שמשחרב בית המקדש הפכו בתי הכנסיות ובתי המדרשות למקדש מעט היונק מקדושת בית המקדש. ומשכך הם הדברים ביחס לכלל בית כנסת ולכלל בית מדרש, כל שכן שבתי כנסיות ובתי מדרשות חשובים הפכו למקדש מעט, ועל אחת כמה וכמה זהו מעמדו של בית הכנסת ובית המדרש של "כ"ק [כבוד קודש] מו"ח [מורי וחותני] אדמו"ר נשיא דורנו". אלא שבדרשה זו ראה רמ"מ בבית חותנו יותר ממקדש מעט. הוכחה לכך הוא מצא בעובדה "שכמה וכמה עשירות ומאות מישראל מטלטלים את עצמם ... מביתם ומקומם כדי לשהות במשך מועדי חודש תשרי בדי אמותיו של נשיא דורנו [כלומר, בבית בניו יורק] מעין ודוגמת זכר לעניין דעליה לרגל בזמן שבית המקדש היה קיים". ולא רק זאת, אלא כפי שהיה בזמן בית המקדש שיום ו' בחשון נחשב ליום האחרון לעלייה לרגל לירושלים, כך גם יש כאלה הנותרים בבית ריי"ץ [כלומר, בבית 770 בניו יורק] עד לו' בחשון ורק אז הם יוצאים משם למלא שליחותם. "אזי מודגש עוד יותר עניינו המיוחד דשהה במרחשוון, סיום וגמר העלייה לרגל". בהערה מצטט רמ"מ מתוך כתב העת התמים,¹⁹ כי "מיום שחרב בית המקדש וקודש הקודשים עד אשר ירחם השם יתברך וישלח לנו גואל צדק ... ויבנה לנו את ירושלים ובית המקדש עם קודש הקודשים, הנה ליובאוויטש הוא ירושלים שלנו והבית הכנסת אשר כבוד קדושת אדמו"ר מתפלל בו הוא בית המקדש שלנו".²⁰ ברור למה רמ"מ רמוז.

באותו זמן של המחצית השנייה של שנות ה-80, במסגרת תחילת עבודות הרחבת הבית בניו-יורק אמר רמ"מ: "בריאית העולם התחילה מאבן שתייה שהייתה מונחת בבית המקדש בקודש הקודשים ואבן זו הייתה יסוד לכל המשך הבריאה שלכן היא נקראת אבן שתייה 'שממנה הושתת העולם'. ומזה לומד כל אחד ואחד בשעה שהוא בונה בית ... הרי הייסוד של הבניין ... צריך להיות בקדושה — בית המקדש ולא סתם קדושה אלא קודש הקודשים ... והבית יהיה 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' שכל מה שבבית יהיה קדוש כי הקב"ה ישכון בתוכו בקביעות".²¹

"מקדש מעט זה בית רבינו שבבבל"

כנרמז לעיל, בשלהי 1991 (חשוון תשנ"ב), זמן לא רב לפני שלקה בשבץ ממנו הוא לא התאושש עד לפטירתו במחצית 1994, פרסם רמ"מ קונטרס מיוחד המוקדש כולו לענייני קדושת הבית. הקונטרס נקרא "קונטרס בעניין מקדש מעט זה בית רבינו שבבבל".²²

18 רמ"מ, תורת מנחם, ה'תשמ"ח, חלק ד, תשנ"א, עמ' 314. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 34–44, 83.

19 כתב-עת שיצא לאור על ידי חב"ד בשנות ה-30 של המאה ה-20.

20 איגוד תלמידי התמימים, התמים, חלק ב, תשמ"ד, עמ' קכו. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 38–39.

21 רמ"מ, תורת מנחם — התוועדות תשמ"ו, חלק ד, תשנ"א, עמ' 287. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 75.

22 ספרית אוצר החסידים ליובאוויטש, קונטרס בעניין מקדש מעט זה בית רבינו שבבבל, מכבוד קדושת אדמו"ר מנחם מענדל שניאורסאהן מליובאוויטש, יוצא לאור על ידי מערכת אוצר החסידים, 770

חסידי חב"ד מייחסים לחיבור זה חשיבות עליונה, וזאת לא רק בשל תוכנו והרמז המצוי בו שרמ"מ הוא המשיח, אלא בגלל שרמ"מ נשא את הקונטרס דרך קבע בתוך סידורו. מכאן החביבות והיחס המיוחד שהוא עצמו העניק לו.

ב"בית רבינו שבבבל" מגיע קידוש הבית על ידי רמ"מ למדי שיא. לראשונה מיחס רמ"מ לבית עוצמת קדושה מיוחדת במינה. למעשה, בדרגה הקרובה ביותר לבית המקדש שיבנה בעתיד בירושלים ועד שזה יבנה – חליפו ממש. זהו בית נצחי בו שורה השכינה, כבבית המקדש ממש, שממנו נמשכת ההשפעה לכל המקומות הקדושים בעולם. הבית מכונה בקונטרס כ"תלפיות" – שכל פיות פונות אליו כאל בית המקדש – כמו גם כ"בית חיינו" – ממנו נמשכים חיים לכל חי. לא פחות מכך, רמ"מ קושר את הבית בעבותות לתהליך הגאולה, בין היתר כאשר באחד משיאי הקונטרס הוא מעיר ש – 770 בגימטריה הוא "בית משיח"²³ (על ההקשר המספרי בהרחבה להלן).

בייסוד הקונטרס עומד פרוש המפרשים הקלסיים לפסוק בספר יחזקאל "ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם" (יחז' יא טז), שגם בחוץ לארץ ישנו מקדש מעט מעין ודוגמת המקדש הגדול אשר בירושלים. הגמרא במסכת מגילה מציינת בהקשר זה מחלוקת בין רבי יצחק הסובר שחו"ל הכוונה לבבל ואילו רבי אליעזר סובר שמדובר בבית רבינו שבבבל. לפי פרוש רש"י, רבינו, הכוונה לאמורא רב. מכל מקום, רמ"מ מבקש להוכיח בהמשך דבריו – וזאת על בסיס דברי הגמרא והראשונים ועל יסוד המימרה ש"בכל מקום שגלו שכינה עמהן ... גלו למצרים שכינה עמהן ... גלו לבבל שכינה עמהן" – כי מעבר לגילוי השכינה, בכל בית מדרש ובית כנסת שבגלות, ישנו בית כנסת/בית מדרש "אחד, יחיד ומיוחד" – הוא "בית רבינו שבבבל", ששם ניכר באופן מיוחד שהשכינה שורה, שם ישנו גילוי שכינה מיוחד. מקום זה הוא "תמורת המקדש שבירושלים", קרי, תחליף לבית המקדש ו"שבו עיקר השראת וגילוי השכינה". ואף יותר מכך, "היינו, שגילוי השכינה שהיה במקדש בירושלים (ולא במקום אחר) [סוגריים במקור] נסע וישב במקום מיוחד בבבל, תמורת המקדש בירושלים". זהו "המקדש מעט" העיקרי תמורת המקדש הגדול שבירושלים. לטענת רמ"מ, השכינה נמצאת דרך קבע באותו מקדש מעט מיוחד שבגלות, ובעת הגאולה יתגלה תחילה הבית השלישי באותו 'מקדש מעט' שבגולה, יתחבר אליו "ומשם יועתק למקומו בירושלים". "וכיוון שהקב"ה שב עימהן 'מבין הגלויות', מהמקדש מעט (בית רבינו שבבבל) 'שנסע מקדש וישב שם', נמצא שבמקום זה מתחילה ונעשית גאולת השכינה, התגלותה בכל התוקף והשלמות. בסגנון אחר [כך במקור]: כשם ששיבת השכינה היא מהמקום שנמצאת בגלות, כך שיבת מקדש העתיד ... הוא מהמקום 'שנסע וישב שם' בזמן הגלות, ששם מתגלה תחילה ואחר-כך נעתק למקומו בירושלים. ואולי יש לומר, שמרומז בהלכות הרמב"ם, בהלכות מלך המשיח 'ובנה מקדש במקומו' דלכאורה מהו הצורך להשמיענו כאן שבנין המקדש הוא במקומו? ... למה אינו מפרש המקום 'ובנה

איסטערן פארקווי, ברוקלין ניו-יורק, שנת 5752 לבריאה. ניתן למצוא הקונטרס באתרים המקוונים השונים של חב"ד.

23 ב=2, י=10, ת=400, מ=40, ש=300, י=10, ח=8 ובסך הכל 770. יש שראו בהערה זו ובדברים נוספים שכתב רמ"מ בקונטרס זה עדות של רמ"מ עצמו שהוא המשיח. יש שטענו כי הוא התכוון לריי"ץ. זאת משום שלאורך כל דרשותיו מתייחס רמ"מ לבית ב-770 כביתו של הריי"ץ.

מקדש בירושלים? – ש'במקומו' רומז גם על מקומו של מלך המשיח בזמן הגלות, היינו שבהיותו בגלות (ששם יושב וממתין ומצפה לגאול את בני ישראל ושכינה עימהן מהגלות) בונה מלך המשיח מקדש (מעט) שהוא מעין ודוגמת המקדש שבירושלים, בתור הכנה למקדש העתידי, שיתגלה תחילה שם ומשם ישוב עם הקב"ה ובני ישראל לירושלים" [כל הסוגריים במקור].

מדוע "בית רבינו שבבבל" הוא "המקדש מעט" היחיד ומיוחד בו שורה השכינה באופן נצחי ובו יתגלה בית המקדש השלישי ויחדיו יעלו השניים ויתקעו מושבם בירושלים? לטענת רמ"מ, מעלתו של "בית רבינו שבבבל" בהשוואה לכל בית כנסת ובית מדרש שבבבל, היא בכך שב"בית רבינו" יושב רבן של כל בני הגולה – "נשיא הדור". לדעת המפרשים, "הנשיא הוא הכל". ומכיוון שנשיא הדור הוא הכל "שכולל כל הדור, יש בו השראת וגילוי כללות השכינה ... מעין ודוגמת השראת וגילוי השכינה בבית המקדש ... וממנו נמשך השראת וגילוי השכינה בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות בארצות אשר באו שם, כמו בית המקדש שממנו אורה יוצאה לכול העולם. ויש לומר שביתו של נשיא הדור, שכולל כל הדור, הוא ... בדוגמת 'תלפיות' תל שכל פיות פונים בו' כדרשת חז"ל בנוגע לבית המקדש". לטענת רמ"מ, עיקר מעלתו של "בית רבינו שבבבל" קשורה בעניין הגאולה, שכן "רבנו, נשיא הדור, הוא גם המשיח שבדור ... כידוע, שבכל דור ישנו אחד הראוי מצדקתו להיות גואל ולכשיגיע הזמן יגלה אליו השם יתברך וישלחו ... ומסתבר לומר שהוא נשיא הדור ... הנשיא שבדור ... וכיון שעיקר עניינו של 'בית רבינו שבבבל' הוא קיבוץ ואסיפת כל הבתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל לקבעם בארץ ישראל, מחובר לבית המקדש – הרי הוא (לא רק המקדש מעט העיקרי בבבל 'נססע מקדש וישב שם' אלא גם) [סוגריים במקור] מקום המקדש דלעתיד שבו יתגלה המקדש דלעתיד ומשם ישוב לירושלים". לשון אחר, חשיבות "בית רבינו שבבבל" היא כל כך עצומה שכן, כאמור, הוא המקדש מעט המיוחד שבמיוחדים, נצחי, בו יושב המשיח, בו יתגלה בית המקדש השלישי, ושניהם – המשיח ובית המקדש השלישי – יחד עם שאר בתי הכנסיות ובתי המדרשות שבגולה ישובו לירושלים. למעשה, וכעולה מהדברים שלעיל, כל עוד לא נבנה בית המקדש השלישי, משמש "בית רבינו שבבבל" כחליפו, וככזה הוא אמור להיות המקום הקדוש והחשוב ביותר לעם היהודי.

רמ"מ משיך בהבהרותיו בקונטרס ומגיע לשיאם של דברים. לטענתו, בדור הנוכחי "בית רבינו שבבבל" הוא הבית ברחוב איסטרן פארק מס' 770, בית ריי"ץ, "נשיא דורנו". בית זה הוא הוא המקדש מעט העיקרי "בגלות האחרון ... ולכן הרי הוא מקום המקדש דלעתיד ולא עוד אלא שבו יתגלה מקדש העתידי ומשם ישוב לירושלים".

רמ"מ משיך ומסביר שבדור הנוכחי רובה של גלות ישראל מצוי באמריקה, וחוננו, "רבינו", נשיא הדור, נמצא עשר שנים בגלות אמריקה "ומשם עסק בהפצת התורה והיהדות והפצת המעיינות חוצה בכל שאר הארצות אשר באו שם בני ישראל, על ידי תלמידיו ושלוחיו בכל קצווי תבל". לדבריו, גם השכינה גלתה לאמריקה בה נמצאת עיקר גלות ישראל "ובגלות אמריקה עצמה ... [שוכנת השכינה] במקדש מעט דבית רבינו ... וממנו נמשכת השראת השכינה בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבכל העולם". לטענתו, בדור הנוכחי, שהנו האחרון לגלות וראשון לגאולה, אחראי "בית רבינו", קרי, הבית ב-770 – שממנו יוצאת אורה לכל העולם – להפוך את ארץ העמים לארץ ישראל

על בסיס הנאמר "עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות",²⁴ ו"עתידה ירושלים שתתפשט בכל ארץ ישראל" שבה יוקבעו כל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבכל העולם כולו מחובר לבית המקדש בגאולה האמיתית והשלמה על ידי משיח צדקנו נשיא הדור, שהוא המשיח (גואלן של ישראל) שבדור ... ועוד וגם זה עיקר שהוא הנשיא דתורת החסידות, אשר על ידי הפצתה חוצה (יפוצו מעינותך חוצה, עד לחוצה שאין חוצה ממנו, בכל קצוי תבל) [סוגריים במקור] פועלים ביאת מלכא משיחא".²⁵ והדברים מדברים בעד עצמם.

תהליך התקדשותו של מספר הבית — 770

נראה כי 'קידוש' המספר 770 על ידי רמ"מ החל באמצע שנות ה-80 כאשר נמצא על ידי חסידי חב"ד כי הגימטריא של 770 היא המילה "פרצת".²⁶ המילה "פרצת" לקוחה מתוך ספר בראשית כח יד, כחלק מהבטחות ה' ליעקב במהלך חלום סולם המלאכים העולים ויורדים בו. בפסוק כתוב כך: "והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה ונברכו בכך כל משפחות האדמה ובזרעך". בהקשר משנת חב"ד מדורי דורות — "פרצת" מתקשר להפצת תורת חב"ד לכל קצות העולם ובצורך להתמיד בהפצה זו. למעשה, "פרצת" הוא המקבילה לרעיון "יפוצו מעיינותיך" — הפצת מעיינות החסידות לכל העולם. כזכור, על פי תפיסת חב"ד ההפצה היא תנאי הכרחי לביאת המשיח.²⁷

בשנת 1986 נחנך בכפר חב"ד העתק מבנה מרכז חב"ד שבברוקלין, וגם לו הוענק המספר 770. על רקע חנוכת המבנה אמר רמ"מ את הדברים שלהלן, וככל הנראה היתה זאת הפעם הראשונה שבה קשר את "פרצת" עם "770". וכך אמר ממקום משכנו בניו-יורק: "בכפר חב"ד ... השתדלו ובנו בית אשר גם מראהו החיצוני, דומה בכל הפרטים ופרטי פרטים לבית שבו התגורר כ"ק ... נשיא דורנו בעל השמחה והגאולה במשך עשר שנים [ריי"ץ] ... הבית שנקרא בגימטריא "פרצת" — "770" והעיקר בנוגע לרוחניות והנשמה של הבית — התורה שיוצאת מבית זה, כולל גם ההוראות בנוגע למעשה בפועל ... שיוצאות מבית זה שיתפשטו מ'770' שבכפר חב"ד ... שנתפשטו וממשיכים להתפשט מ'770' שבמדינה זו [אמריקה], בעיר זו [ניו-יורק] ובשכונה זו [קראון הייטס] אשר 'שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם'".²⁸

כעבור מספר שנים, ב-1991, חזר רמ"מ על הגימטריה הנ"ל של 770 = 'פרצת', והעצימה באופן שהוא העניק לבית עצמו את העצמה כמקור שאין בלתו להענקת הכח ל"פרצת" ו"להפצת המעיינות חוצה" ללא גבולות זמן ומקום. לשון אחר, ללא הבית אין כל תוחלת לחב"ד ולמשנתה. ובלשונו: "וכמרומו גם במספר הכתובת של הבניין (המרכז של ליובאביטש ... שמשם אורה יוצאת לכל העולם כולו בהפצת המעיינות חוצה) [סוגריים במקור] — 770, שכידוע 770 הוא גימטריה של 'פרצת' (כפי שהתפרסם בין בני"). והמקום הזה 770, גימטריא 'פרצת' נעשה המקור ונתינת כוח על יפוצו מעיינותך

24 ילקוט שמעוני, ישעיה רמז תקג.

25 ראו 'קונטרס מקדש מעט זה בית רבינו שבבבל', בהערה 22; וולף וגופין (לעיל הערה 1), עמ' 33-17.

26 (פ=80, ר=200, צ=90, ת=400, סה"כ 770).

27 רמ"מ, תורת מנחם — התועדויות תשמ"ו, חלק ד, תש"ן, עמ' 76. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 96, 250.

28 רמ"מ, תורת מנחם — התועדויות תשמ"ו, חלק ד, תש"ן, עמ' 76. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 95-96.

חוצה בכל העולם כולו, באופן שפועלים את ה'פרצת' ואת יפוצו מעיינותך ב'חוצה', עד לחוצה שאין חוצה ממנה". באותה דרשה הוא לא הסתפק בדברים אלו והעניק מוטיבים נוספים ועמוקים למספר 770 השווה ל'פרצת'. כך הוא התייחס לספרה 7 כמורה על שלימות (כמו שבעה ימים, שבע דרגות ההשפעה שבקבלה: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות), "והשלמות דשבעה היא מאה פעמים שבעה (700) ביחד עם עשר פעמים שבעה (70) שבצירופם יחד הרי זה 770. ולכן זהו בגימטריא 'פרצת' כי השלימות ד'פרצת', הפריצה מכל ההגבלות דזמן ומקום עד באופן ד'פרצת' בתוך 'פרצת' — נפעל דווקא בתוך ועל ידי שלימות הזמן — 770, השלימות דמספר שבעה (שבעה מאות ושבעים)". עוד הוסיף רמ"מ באותה דרשה כי במספר 770 (מימין לשמאל) רמוז חותנו רי"ץ שחי 70 שנה והוא הנותן את הכח לו — לרמ"מ ולדורו שהנם הדור ה-7.²⁹ דברים אלה מתיישבים היטב עם העצמה שייחס רמ"מ לרי"ץ במשך כל חייו.

שנה לאחר מכן, ב-1992, קשר רמ"מ את המספר 770 עם מדינת "צרפת", שכן הגימטריה של צרפת (אותן אותיות של פרצת) עולה ל-770. רמ"מ הזכיר שהנביא עובדיה ציין מדינה זו בעת החזרה מהגלות והגאולה,³⁰ והפנה לפירוש הרד"ק³¹ אשר ראה ב"מושיעים" ("ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשיו") את מלך המשיח וחבריו. רמ"מ מתאר בפרוטרוט כיצד בעבר הרחוק היתה צרפת אנטי-תורה לרוחניות ודת עד כי אדמו"רי חב"ד הקודמים פעלו את פעולתם הרוחנית לכשלונה של צרפת במלחמותיה עם רוסיה, והצליחו בכך. כך "ניצלו אז היהודים מהשפעתם הבלתי רצויה [של צרפת] שהיתה מתפשטת אם צרפת היתה מנצחת את רוסיה, ובני ישראל יכלו אחר כך להמשיך את עבודתם [ברוסיה] בקירוב לבם אל אביהם שבשמים. ובמיוחד על ידי גילוי תורת החסידות במדינה היא באמצעות רבותינו נשיאינו ממלאי מקומו של אדמו"ר הזקן".³² אלא שמצבה הרוחני-יהודי של צרפת נשתנה מן הקצה אל הקצה בעקבות פעילותו של רי"ץ. אור הקדושה שהגיע לשם מ-770, קרי, יהודים יראי שמיים שהתיישבו בצרפת בשליחותו של רי"ץ, ביקורו של רי"ץ במדינה ודאגתו להפצת תורת החסידות שם בדפוס ובעל-פה, כמו גם יהודים שהגיעו למדינה זו בהשגחה פרטית לאחר מלחמת העולם השנייה — כל אלו הביאו לכך "שמדינה זו נהפכה למקום ומרכז של תורה ויהדות, של הפצת התורה והיהדות בכלל ושל הפצת מעיינות החסידות במיוחד, על ידי זה שהקימו שם ריבוי מוסדות של תורה ותפילה ... תומכי תמימים ... וכן מוסדות חינוך בכלל על טהרת הקודש".

בצרפת ראה רמ"מ דוגמה כיצד יציאה מ-770 שבני-יורק, עם העצמה העמוקה של מקום זה, אל מקום אחר בו מפיצים המעיינות, גורמת לזיכוך המקום החדש, כפי שקרה בצרפת. הדברים הם חלק מהגאולה שכן "צרפת היא מלשון צירוף שמבטא את העניין של צירוף ובידור וזיכוך כפי שנאמר [בספר דניאל] בנוגע לגאולה 'יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים [והרשיעו רשעים ולא יבינו כל רשעים והמשכילים יבינו]'. המקום החדש,

29 רמ"מ, תורת מנחם — התועדויות תשנ"א, חלק ג, תשנ"ג, עמ' 381. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 48-47.

30 "וגלת החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת וגלת ירושלים אשר בספרד ירשו את ערי הנגב. ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה" (עובדיה א כ-כא).

31 ר' דוד קמחי, 1160-1235.

32 רמ"מ, תורת מנחם — התועדויות תשנ"ב, חלק א, תשנ"ב, עמ' 403. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 51-50.

בעקבות תהליך הצירוף והזיקוק, הקשור בעבודת השליחים בו, הופך להיות כמו המקור עצמו, "ואין צורך להזדקק להשפעה מהמקור כיון שהוא נעשה בדיוק כמו המקור עצמו". צרפת, השווה בגימטריה ל-770, נעשית אפוא בהשפעת ה-770 בניו-יורק "כמו העצם (770) [סוגריים במקור] עצמו, הבית של נשיא דורנו [ריי"ץ], מקורה של הפצת המעיינות חוצה בזמן הזה בכל קצווי תבל".³³ לשון אחר, זהות ה-770 ל"פרצת" ול"צרפת" היא הוכחה לעצמה היוצאת מהבית בניו-יורק לקצווי העולם באמצעות השליחים — עצמה שיש בכוחה להעלות את רמתו של המקום אליו היא מגיעה — ודווקא הנמוך ביותר (כפי שהיתה צרפת) — עד כדי העתק של המקור עצמו, באופן שבכח העתק להשפיע כמו המקור עצמו לכל העולם כולו.³⁴

באותו זמן לערך שבו נאמרו הדברים בהקשר 770=צרפת=פרצת — כלומר בשנת 1992 — התפרסם, כזכור, גם הקונטרס שכתב רמ"מ בעניין "בית רבינו שבבבל", ושבעניינו דנו בהרחבה לעיל. בחלקו השני של קונטרס זה התייחס רמ"מ לשורה ארוכה של משמעויות עמוקות הרמוזות ב-770 — "שהמספר נעשה שמו של הבית ככפנים" — כהוכחות נוספות לעוצמתו המיוחדת של הבית וחשיבותו, והיות הבית והמספר — השלובים זה בזה — קשורים אימננטית לתהליך הגאולה והופעת המשיח. במסגרת זו, ולראשונה בדרשותיו, ציין רמ"מ כי בגימטריה 770 (=פרצת)=בית משיח. וכך כתב בעניין המספר: "ובית רבינו מספרו שבע מאות ושבעים, ועל שם מספר זה נקבע שמו אשר יקראו לבית רבינו כפי כל ישראל "770" שמספר זה הוא הגימטריה ד'פרצת' ע"ש 'פרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה' שרומז שמבית זה אורה יוצאה לכול ד' רוחות העולם, ובאופן של פריצת גדר, שכל ד' רוחות העולם מתעלים לדרגת ארץ ישראל ... כולל ובמיוחד שכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבכל העולם נקבעים בארץ ישראל ומתחברים לבית המקדש בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו עליו נאמר 'פרצת עליך פרץ' ודרשו חז"ל זה משיח שנאמר 'עלה הפורץ לפנים' ... המספר שבע מאות ושבעים מורה על השלימות דמספר שבע — שבע [ככל הנראה כוונתו של רמ"מ לשבע המידות בתפיסת חב"ד] כפי שכל א' כלול מעשר (מספר השלם) [סוגריים במקור] וככל הנראה כוונתו לעשר הספירות שבתפיסת חב"ד], שבעים, ויתירה מזה, כפי שכל א' כלול ממאה (עשר פעמים עשר), שבע מאות, ועד לצירוף שניהם יחד, שבע מאות ושבעים. והעניין בזה: מספר שבע קשור עם מציאות העולם, שנברא בשבעה ימים, שבעת ימי הבניין ... וקשור גם עם בירור העולם על ידי עבודתם של ישראל שנחלקים לז' מדרגות בעבודת ה' ... שבעת קני המנורה. ועל פי זה השלימות דמספר שבע (שבע מאות ושבעים) [סוגריים במקור] מורה על שלימות עבודתם של ישראל בבירור העולם על ידי מעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות שאז נגאלים מן הגלות וחוזרים ובאים לארץ ישראל. ובלשון הכתוב שבו נרמז הקשר והשייכות דשמו הראשון של רבינו [כלומר של ריי"ץ] להגאולה — 'ביום ההוא יוסיף [רמז לשמו של הריי"ץ] — יוסף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו אשר יישאר מאשור וממצרים ומפתרוס ומכוש ומעילם ומשנער ומחמת [ומאיי הים]',³⁵ גאולתם של כל בני ישראל משבעת הארצות ומוסיף בכתוב 'ומאיי

33 שם, שם, חלק א, תשנ"ג, עמ' 405–406. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 55–56.

34 שם, שם, עמ' 405. וכן ראו וולף וגופין, עמ' 54–55.

35 ישעיה יא יא.

הים' [רמז לארצות הברית] שקאי על חצי כדור התחתון, אשר בעליית התחתון ביותר, מתעלים במילא שאר הארצות שלמעלה ממנו, כל שבעת הארצות, כללות העולם. ויש לומר שבשלמות דמספר שבע (שבע מאות ושבעים) [סוגריים במקור] נרמזת גם שלימות עבודתו של רבינו [ריי"ץ] במשך כל ימי חייו, שבע עשירות שנים, שבעים שנה (תר"מ) — תש"י) [סוגריים במקור] ועד לגמר ושלימות עבודתו בעשור השביעי בחצי הכדור התחתון [כלומר ארה"ב] (מהבית שמספרו שבע מאות ושבעים) [סוגריים במקור], כולל גם המשך העבודה בשנים שלאחר זה על ידי דור השביעי [כלומר, רמ"מ עצמו המשלים את קודמו], 'כל השביעיין חביבין' שעל ידי זה נעשית השלמות דמעשנו ועבודתנו כל זמן משך הגלות בכל שבעת הארצות שבעולם ותיכף ומיד 'יוסיף ה' שנית ידו גו' ואסף נדחי ישראל,³⁶ על ידי זה ש'פרצת (בגימטריא שבע מאות ושבעים) [סוגריים במקור] עליך פרץ',³⁷ 'עלה הפורץ לפניהם'".³⁸

כאמור לעיל, הקוטרס "בית רבינו שבבבל", היה החיבור האחרון שנכתב על ידי רמ"מ בהקשר הבית ומספרו. הוא נחלק למעשה לשני חלקים: האחד עוסק בבית, והשני במספר, אך שני חלקים אלו חד הם. הם מהווים שיא מבחינת תהליך קידוש הבית כבית המקדש "בפועל" עד להתגלותו של בית המקדש השלישי. זאת ועוד, בית המקדש השלישי יתגלה לראשונה בבית זה — בית מרכזה העולמי של חב"ד בניו-יורק, יתחבר אליו ויחדיו יעשו דרכם לירושלים תוך שהם אוספים בדרך ציונה את שאר בתי הכנסיות והמדרשות שבגולה. "בית המקדש בפועל" הוא בית משכנו של המשיח — בין אם רמ"מ התכוון שהמשיח הוא חותנו ריי"ץ, ובין אם התכוון שהמשיח הנו הוא עצמו — כאשר המספר 770 מספק הוכחות ברורות לכך. לצד זאת, מספר זה מהווה את אחת ההוכחות הניצחות והנצחיות לעוצמתו של הבית כמקדש ממנו יוצאת תורת חסידות חב"ד המשפיעה על כל מקום אליו היא מגיעה מכח המקום ממנו היא יוצאת — בית 770 בניו-יורק.

העתקת דגם הבית בפזרת חב"ד

זה שנים שחסידי חב"ד במקומות שונים בעולם פועלים להעתיק במקומות מגוריהם את דגם הבית שבניו-יורק, כולל המבנה הפנימי, והענקת המספר 770 למבנים אלו. למעשה, רמ"מ עצמו קרא ב-1985, בעת חנוכת בית 770 בכפר חב"ד (בהרחבה להלן), להקים כדוגמת הבית בכפר חב"ד בתים בכל מקום שיהיו מרכזים לפעילות הפצת המעיינות מתוך "רוב עם הדרת מלך של נשיא הדור".³⁹

מטרת העתקת המודל הניו-יורקי נועדה לא רק להעצים עוד ועוד את הבית שבניו-יורק אלא גם להתקרב ולהתקשר אליו באמצעות הדגמים המקומיים המגשרים על פער המרחק מניו-יורק. "התקרבות" אל הבית בניו-יורק פירושה התקרבות אל המקדש, התקרבות אל המשיח (הרבי) ומשנת חב"ד. בתי 770 המקומיים מהווים מעין צינור להתקשרות אל הרבי (רמ"מ) והם יונקים את נשמתם וכח השפעתם מהבית שבניו-יורק. וכך נכתב על ידי

36 שם, יא-יב.

37 בראשית לח כט.

38 רמ"מ, "קונטרס בעניין מקדש מעט זה בית רבינו שבבבל", בהערה 22.

39 וולף וגופין, עמ' 293-294.

מחברי הספר ההגיגורפי בית חיינו 770 בהקשר הבית התאום שנבנה בכפר חב"ד: "אין פלא שהידיעה כי בכפר חב"ד הולך ומוקם בניין תאום ל-770 העבירה גל של התרגשות בליבותיהם של חסידיו חב"ד בארץ ובעולם. יהיה הסבר העניין אשר יהיה, העובדה היא שחסיד הבא לכפר חב"ד ורואה מולו את 770 מתנוסס בכל הודו והדרו — חש צמרמורת בליבו. בכת אחת הוא רואה בעיני רוחו את כל מה שבית זה מכיל בקרבו. הוא חווה מחדש את מה שראה ושמע וחש בבית זה והוא מתחזק בהתקשרותו לכ"ק [כבוד קודשו] אדמו"ר נשיא דורנו".⁴⁰ חסיד חב"ד אחר המצוי ברזי החסידות אף הוא העיד בשמם של אחרים כי כשרואים ברחבי העולם את דגמי בנין 770 "נזכרים ברבי, בשיחותיו, הנהגות, דרשות ומדרכות לעשות מה שצריך ולהימנע מההיפך".⁴¹ דברים דומים נאמרו בעת חנוכת בנין 770 בשכונת רמת שלמה בירושלים: "בית כזה שבאופן אינסטינקטיבי מזכיר את הרבי וכה קשור אליו — מעורר את הזיכרון ואת ההתקשרות אליו ומהווה דחף מאיץ לתורה וחסידות".⁴²

כפי שנראה בהמשך, הספרות מבית היוצר של חסידות חב"ד קושרת את תהליך הבנייה של כל בית 770 בעולם במעשי מופתים, השגחה פרטית, רמות כאלה ואחרות של קדושה וכמובן באקטיביות משיחית. נדגיש כי דגמי הבית שנבנו במקומות שונים בעולם הינם סמלים שקל להיאחז בהם. הם מהווים נדבך מרכזי בהפיכת חב"ד בתקופת נשיאותו של רמ"מ ולאחריה לתנועה תוססת, דינמית ואקטיבית ביותר. ואכן, ריבוי סמלים אחידים כמו החנוכייה הזוויתית (בניגוד לעגולה) החב"דית, טנק המצוות, דגל המשיח בצבע צהוב, סמל חב"ד הנענך על דש הבגד, 770, תמונות אחידות של רמ"מ הנתלות בכל עבר, סיסמאות כמו "יחי אדוננו מורנו ורבנו מלך המשיח", שירים ועוד, לצד מפעלים ("מבצעים") רוטיניים הבולטים באחידותם בכל קצווי העולם, כמו הנחת תפילין לעוברי אורח, הפצת נרות שבת (נש"ק — נרות שבת קודש), תהלוכות ילדים במועדים קבועים — כל אלה הינם ייחודיים לחסידות חב"ד.⁴³

המקום הראשון בו הועתק דגם הבית בניו-יורק במלואו היה בכפר חב"ד בשנת 1986. היוזמה באה מרמ"מ שהורה להקים בכפר חב"ד בית בתבנית הבית שבניו-יורק ואף יקרא כמוהו: "בית אגודת חסידיו חב"ד, אהל יוסף יצחק ליובאוויטש". רמ"מ גם מימן את כל עלויות הבניה והאיץ בבונים לסיים הבנייה תוך זמן קצר מאד. ואכן, הבנייה הושלמה תוך חודשים ספורים.

הרקע לבניית הבית בכפר חב"ד דווקא באותו זמן קשור בפרשיה הידועה בשם "משפט הספרים", עת בן משפחה של רמ"מ נטל ספרים עתיקים מספריית האדמו"ר הקודם (בתור יורש), וסחר בהם. בכך הוא ערער למעשה על המשך קיום הספרייה כספרייה ציבורית (שאינה מיועדת לירושה פרטית) המופקדת בידי רמ"מ, מנהיג הציבור. המשפט הפך בעצם לדיון אם יש להכיר בהמשכיות הנהגת חב"ד על ידי רמ"מ כאגודה ציבורית שאינה בבעלות איש פרטי כלשהו. בסופו של דבר, בה בטבת תשמ"ז (1987) פסק בית המשפט שהספרים יוחזרו, על כל המשתמע מכך. לראשונה הרבי חשף את הפרשה

40 שם, עמ' 263.

41 הרב שלום פריימן, מכתב אלי מיום 10.11.2013.

42 וולף וגופין, עמ' 293.

43 ובהרחבה בעניין בספרם של פרידמן והיילמן (לעיל הערה 5).

בפגישה עם הנהלת "אגודת חסידי חב"ד" (המייצגת פורמלית את תנועת חב"ד) בר"ח תמוז תשמ"ה (1985). בין דבריו הדגיש רמ"מ כי הבית בניו-יורק רשום בבעלות "אגודת חסידי חב"ד" ולא בבעלות פרטית, לא כדי לפטור ממסים כי אם בשל העובדה שבבית ובחדריו מתפללים ולומדים תורה ועוסקים בכל העניינים השייכים להפצת המעיינות חוצה, שהן הפעולות של "אגודת חסידי חב"ד". "עד עתה לא נעשתה חלוקה מהמוריש איש ציבור, כלומר, הכל עדיין בבעלות ציבורית של תנועת חב"ד כולה – כי ריי"ץ – כ"ק מורי וחמי אדמו"ר [ריי"ץ] – ולפי זה הכל שייך עדיין להמוריש [בתור איש ציבור, כלומר, הכל עדיין בבעלות ציבורית של תנועת חב"ד כולה – כי ריי"ץ – בנשמתו ובהנהגתו עדיין ממשיך להיות קיים כמו לפני פטירתו], וכל הספרים, והביכילעך [=תכריכי כתבי עתיקים של חסידות] והכתבי יד, תשמישי וכלי הבית וכו' שייכים כולם להמוריש, ובפרט ש'מה זרעו בחיים – אף הוא בחיים' [בטיטו מהגמרא שמשמעותו שברוחניות הצדיק והמנהיג ממשיך להיות קיים, כל זמן שדרכו ומשנתו ממשיכים להיות על ידי ממשיכיו וחסידיו], ויישאר כך לעולם ועד בלי שום חלוקה, וברור שזהו רצונו הקדוש של המוריש". בהמשך לכך הוסיף רמ"מ – בתור פעולות לחיזוק עובדת קיומו והנהגתו הפעילה של ריי"ץ, קרי, ארגון "אגודת חסידי חב"ד" – "וכן בארץ הקודש ת"ו יעשו בית בכפר חב"ד על שם כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר, ויקרא בשם "אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש", ויהיה שם מקום תפילה ותורה להפצת המעיינות חוצה, ויהיה כסף הדרוש על זה, וכבר יש לי כסף על זה ב"ה". ואכן זמן קצר לאחר מפגש זה הוחל בבניית בית "אגודת חסידי חב"ד" בכפר חב"ד.⁴⁴

בקרב חסידי חב"ד מקובל הסיפור שבזמן שהחלה ההתעסקות בהקמת המבנה בכפר

44 הדברים נמסרו לי בחורף תשע"ד על ידי הרב צבי הירש זלמנהוף. זלמנהוף הוסיף כי "גם כשחשף הרבי את פרשיית הגניבה לציבור, לראשונה בשיחת ליל טו בתמוז תשמ"ה, הוסיף הרבי והציע: היות ורבותינו נשיאינו השתוקקו תמיד לקבל נחלה בארץ ישראל, וכפי שהי' כבר אצל כ"ק אדמו"ר האמצעי [בנו של בעל התניא, מייסד חב"ד] אשר קנה נחלה בארץ ישראל, וכמו"כ אצל כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע [אביו של הרבי הקודם, רבי יוסף יצחק], וכן הי' אצל כ"ק מורי וחמי אדמו"ר נ"ע [הרבי הקודם] – אשר קנה נחלה בארץ ישראל הלוא היא "כפר חב"ד". על כן באה ההצעה אשר כבר ביום טו תמוז (שאו קיימא סיהרא באשלמותא), והוא יום ההילולא של האור החיים הק', אשר הי' בקשר עם הבעש"ט שכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע הוא ממלא מקומו, יקנו בית ויקראו על שמו של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב "אהל יוסף יצחק ליובאוויטש", בה ילמדו חברי הכולל מתורתו של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע וכן את השיעור רמב"ם היומי. הרבי הודיע אשר למטרה זו כבר הכניסו כסף בבנק אשר יוקדש למטרה זו. ובאופן אשר היות ושם הוא חמשה עשר בתמוז, אשר אז "קיימא סיהרא באשלמותא", שהלכנה שהיא מזלם של בני ישראל ("שהם עתידים להתחדש כמותה") היא באשלמותא. הנה באותו יום ... יקנו שם נחלה מיד, ועכ"פ מקנה ע"ד הרגיל, בתור הכנה לבית קבוע, אשר יתנו לו שם, וכבר נתנו לו שם על שמו [של בעל הגאולה] "אהל יוסף יצחק ליובאוויטש", ודוקא בכפר חב"ד, אשר הוא מיסודו, ומסר את נפשו על זה, שיהי' [זה מקום של] אהבת ישראל עד לאחדות ישראל, ושיהי' מקום שממנו יפוצו המעיינות חוצה, לכל ארץ ישראל, ומשם לחוץ לארץ. הנה כבר ביום חמשה עשר תמוז, ובשנה זו יעמידו בית, ושם ילמדו מתורתו של בעל ההילולא, והיות שהשנה לומדים יהודים את הרמב"ם ילמדו גם שם השיעור רמב"ם של חמשה עשר תמוז. הרבי רצה אשר כל אלו שקנו הספרים בטעות יחזירו את זה לאותו בית אשר בכפר חב"ד, ומשם יביאום חזרה לרשותם האמיתית בספריית 'אגודת חסידי חב"ד': הנה בטוח הוא אשר מי שבטעות קיבל כזה ספר יחזירו בהקדם הכי אפשרי, וכל הזריז הרי זה משובח. ומשם יחזירו לביתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר נמצא עתה בכפר חב"ד, והם יחזירו לכאן, בשמחה ובטוב לבב, וזה שמחזירם יעשה את זה גם כן בשמחה ובטוב לבב" (סוגריים במקור).

חב"ד, הציג רמ"מ יום אחד בפני מזכירו הרב בנימין קליין תמונה של חזית בנין 770, באמרו שהיה רוצה שכך יראה המבנה בכפר חב"ד. עוד מסופר כי רמ"מ התבטא בפני בא"כוחו באירופה, הרב בנימין גורודצקי ז"ל שהיה חבר ב"אגודת חסידי חב"ד" כי מטרת הקמת המבנה בכפר חב"ד היא גם כדי שכשיבואו זמנים שלא יתאפשר להגיע ל-770 בארצות הברית — יבואו חסידים למבנה בכפר חב"ד, וכך ייזכרו ב-770 שבארצות הברית ובחיזוק הרוחני שהיה להם בהיותם שם.⁴⁵

כאמור, תוך זמן קצר ביותר, ברכו בכפר חב"ד על המוגמר, ובטו בתמוז תשמ"ו (קיץ 1986) התקיימה חנוכת הבית. אותו ערב קיים רמ"מ התוועדות והדגיש בדבריו שהמבנה בכפר חב"ד הוא העתק של מבנה 770 בארצות הברית גם מבחינה רוחנית, וצייץ במפורש שהמבנה דומה לו גם בחיצוניות. בהמשך לכך איחל רמ"מ שיוקמו עוד בניינים כאלו בכל מקום, ויהיו "בתי חב"ד" המביאים את אורו הרוחני של 770 לכל מקום. גם למחרת, בהתוועדות טו תמוז התייחס הרבי שוב לנושא, והביע את האיחול הנ"ל.⁴⁶

מחברי בית חיינו 770 מיטיבים לתאר במילים שלהם את משמעות התבנית המועתקת בכפר חב"ד. הם מספרים כי למעמד חנוכת הבית בקיץ 1986 באו רבים "בהתרגשות רבה לחזות בפלא הגדול, כאלו הורד 770 [של ניו-יורק] מן השמים ונקבע בכפר חב"ד". בעת קביעת המזווה, "קהל ההמונים פרץ בשירה ובריקודים לצלילי השיר והבקשה 'אנו רוצים משיח עכשיו'. המחברים ממשיכים וכותבים: "770 אשר בכפר חב"ד אכן מהווה ... אבן שואבת להמוני חסידים ו'סתם' עמך בית ישראל. מגיעות לכאן קבוצות מאורגנות ומגיעים לכאן יחידים ביוזמתם האישית. בעיצומו של יום בהיר תוכל לראות יחידים מכל החוגים והמעמדות עולים אל הבית [על משקל עולים להר הבית] — מי כדי להתעורר מחדש ולהיזכר ברגעים מרגשים בהם היה במחיצתו של הרבי, מי כדי לשטוח בקשה ותפילה בסמוך לחדר הבנוי בתבנית חדרו הקדוש של הרבי".⁴⁷

יש להניח שתחושות ומשמעויות דומות יש לרבים מאלה המגיעים לדגמי הבית הנמצאים בשורה של מקומות נוספים על הגלובוס. אלה הוקמו מאז סוף שנות ה-80 של המאה ה-20, וכאמור, במקביל להעצמה הגוברת והולכת באקטיביות המשיחית בחב"ד. אין זה מפתיע שחסידי חב"ד מוצאים סימנים ורמזים לקדושתם המיוחדת גם של בתים אלו.

בסוף שנות ה-80 הוקם בלוס אנג'לס בנין 770 במימון חלקי של רמ"מ. הבית משמש כמרכז חב"ד בחוף המערבי של ארה"ב, "ויהודים רבים מכל החוגים נכנסים אליו תדיר לשאת תפילה, לומר פרקי תהילים ולכתוב פ"נ [פדיון נפש — קרי, בקשות] לרבי [רמ"מ].⁴⁸ נציין כי הרב שלמה קונין, שליח חב"ד בקליפורניה, שבנה את הבית סיפר שכשהחלו לערוך את תוכניות הבנין עלתה התלבטות אם אכן רצוי להשקיע במבנה הדומה בחיצוניות ל-770. הרב קונין הפנה את הספק לרמ"מ באמצעות הרבנית חיה מושקא, והמענה היה: "יש שביעות רצון גדולה מכך שיש חיבה לביתו של אבא [רייזן] היה אביה".⁴⁹

45 הרב זלמנהוף בהערה הקודמת.

46 שם.

47 וולף וגופין, עמ' 271. וכן על בניית הבית בכפר חב"ד, שם, עמ' 260–271.

48 שם, עמ' 274.

49 ראו הרב זלמנהוף (לעיל הערה 44).

זמן מה לאחר מכן, בשנת 1991, הוחל ביזמה להקמת בניין 770 במילנו שבאיטליה. תוכניות הבניין הוצגו בפני רמ"מ והתקבלו על ידו בשביעות רצון ניכרת. "הבניה ארכה מספר שנים. חנוכת הבית נערכה בהשגחה פרטית ביום ה בתמוז תשנ"ד [1994] בתוך ימי השבעה להסתלקותו של כ"ק אדמו"ר זי"ע ונקרא שמו 'בית מנחם'". לימים סופר כי אשתו של שליח חב"ד במילנו, מי שיזם את בניית הבית, שוחחה עם רמ"מ עשרות שנים קודם וזה אמר לה כי המשיח יבוא תחילה דרך מלבורן או דרך מילנו. כשסיפרה זאת לבעלה, "עלה במחשבתו הרעיון כי מכיוון שהמשיח עשוי להגיע דרך מילאנו, ראוי שיהיה בעיר בית מיוחד לקבל את פניו ... 'בית מנחם' במילאנו משמש כיום כבית חב"ד מרכזי ומפואר, ממנו מתנהלת פעילות נרחבת בכל תחומי הפצת היהדות והפצת המעיינות חוצה ומכין את יהודי מילאנו לקבלת פני משיח צדקנו בקרוב ממש".⁵⁰

ארבע שנים לאחר הקמת הבית במילנו, ב-1998, הונחה אבן הפינה להקמת בית 770 במלבורן, אוסטרליה. אורח הכבוד בטקס היה רבה הראשי של אנגליה יונתן סאקס. דבריו של הרב בטקס תאמו מאד את המשנה של רמ"מ — למרות שלא נמנה עם חסידי חב"ד — וזה כנראה הרקע להדגשת דבריו בטקס בספרות החב"דית: "אמרו חז"ל שלעתיד לבוא עתידים בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ להיקבע בארץ ישראל. יש מושג שנקרא 'שגירות', מקום מיוחד בכל מדינה בעל מעמד לגלי יוצא דופן. כן הדבר, להבדיל, גם ביחס לבית כנסת. כל בית כנסת הוא שטח נוסף של ירושלים, אלא שבינתיים הוא נמצא כאן. בכל הדורות כשיהודים היו נכנסים לבית כנסת, הם ידעו תמיד שהם בבית, מאחר שכל התפילות פרחו ועלו ונתמזגו בירושלים ... בית כנסת מיוחד זה שיוקם כאן הוא למעשה לא רק חלק מירושלים אלא גם חלק ממקום נוסף מיוחד במינו — 770 איסטערן פארקווי, הבית של המנהיג היהודי הגדול ביותר של דורנו. מקום שגדולי הדורות נמצאים — זוהי ירושלים שלנו! לרבים מאיתנו שהייתה להם הזכות להכיר את הרבי והם נמנים על תלמידיו — 770 היה ירושלים שלנו בדורנו ... חלק קטן מ- 770 יועבר מעכשיו למלבורן ויהווה מקור של חיות והשראה לכל מתפללי בית הכנסת החדש ולכל אלה שחושבים על אותו אדם גדול ועל העבודה שהותיר לנו להשלים".⁵¹

אין זה מפתיע כי בחב"ד נעשו הפעולות להעצמתו מלכתחילה של הקשר הרוחני וההשקפתי בין 770 באוסטרליה לבין זה שבניו-יורק. בתור אבן הפינה השתמשו באבן שנקלחה מהבית בניו-יורק ומאבן בחברון, ובחפירה להנחת אבן הפינה השתמשו באותה את החפירה בה השתמש רמ"מ להרחבת 770 שבניו-יורק בשנת 1988.⁵²

חנוכת 770 במלבורן, התאום לזה שבניו-יורק, התקיימה בקיץ 2001. "הטפיחות ואחוות החסידים שנראו במעמד חנוכת 770 שבמלבורן, אכן הזכירו בהחלט את האווירה הייחודית שזוכים לה חסידים הנאספים בבית חיינו, 770 [בניו-יורק]". החסידים גם נזכרו באותו מעמד במראה רמ"מ העומד בפתח 770 שבניו-יורק והיו "בטוחים שעוד מעט קט נשוב ונתראה עם הרבי בגאולה השלמה". משמעות רבה היתה לכך שגם באוסטרליה הרחוקה מרחק רב פיזית, ובמיוחד רוחנית, ממרכזי הרוח היהודית, נחנך בניין 770 אשר

50 וולף וגופין, עמ' 275–278.

51 שם, עמ' 280–281.

52 שם, עמ' 238–242, 281.

ישמש מרכז להפצת המעיינות במרחב רחוק זה, תרתי משמע, וישמש "מעוז שממנו נצא לכיבוש אוסטרליה, כדי לעשות גם יבשת זו מוכנה לביאת המשיח".⁵³ שנה לאחר חנוכת בנין 770 במלבורן, נחנך בשנת 2002 — "ביום הולדתו המאה של נשיא הדור" — בנין 770 בסאן-פאולו שבברזיל. "הבנייה עצמה הייתה רצופה השגחה פרטית מופלאה". זו התבטאה באפשרות לבנות הבית בגודל המתוכנן למרות בעיות רישוי צפויות, מחיר הקרקע הנמוך שביקש הבעלים לאחר ששמע למה מיועדת הקרקע "ובהשגחה פרטית התגלו בעת הפירות הייסוד לבניין לא פחות מ-12 מעיינות מים, כך שמקוואות הטהרה בנויות ממש מעל מעיין מים חיים".⁵⁴ שנה מאוחר יותר, בשנת 2003 נחנך בנין 770 ברחוב האדמו"ר מליובאוויטש שבשכונת רמת שלמה בירושלים, בצלמו וכדמותו של הבית בניו-יורק. לעובדת הקמתו של בית 770 בירושלים היתה משמעות מיוחדת מבחינת זיקתו למקור שבניו-יורק — האמור על פי משנת רמ"מ להגיע בסופו של דבר לירושלים — הפצת המעיינות וקירוב המשיח. בחנוכת הבית שנערכה שנתיים קודם, הוטמנה, כמו במלבורן, לבנה שהובאה מבנין 770 שבניו-יורק ולפיכך "כל גרגיר בבית זה יונק את חיותו מאבן היסוד".⁵⁵ במהלך הבנייה, "השגחה פרטית האירה פנים בכל צעד, החל מהאישורים לקבלת השטח, עבור להתחלת הבנייה ולכל הפרטים המורכבים שבה וכלה בהשלמת הבנייה כולה. עינינו ראינו ולא זר סייעתא-דשמיא מופלאה וכוחו של הרבי שהביאנו עד הלום".⁵⁶ במעמד חנוכת הבית נשא דברים, ברוח משנת רמ"מ, ראש העיר אולמרט: "בנין 770 שאנו חונכים היום הוא לא מצבה, חלילה, אלא תזכורת נצח לגדולת הרבי, והוא מהווה השראה לכל העולם השואב את השראתו מהדוגמה שהרבי הציב לנו".⁵⁷ אחרים שנשאו דברים באותו מעמד ראו בבית זכר למקדש, והדגישו שיש בכוחו של בית הדומה לביתו של הרבי להשפיע על ירושלים כולה ולשנות את פני העיר.⁵⁸

בית 770 אחרון שנבנה — עד היום ככל שידוע לנו — בדמותו ובצלמו של הבית בניו-יורק, הוקם בשלהי 2003, והפעם בבואינוס-אירוס, ארגנטינה. בטקס חנוכת הבית צוינה גם הפעם ההשגחה הפרטית, שכן באותו היום עשרות שנים קודם ארע "ליל הבדולח" בו העלו הנאצים באש את בתי הכנסת בגרמניה. "בנין 770 שאנו חונכים כאן היום הוא התשובה שלנו למעשיהם — הם הרסו ואנו בונים". עוד הודגש באותו טקס על ידי אחד הרבנים הקשר שיוצר הבניין עם רמ"מ והעצמה הנובעת מכך ביצירת השפעה על המדינה כולה. וכך בין היתר נאמר על ידי שליח חב"ד הרב גרינבאלט: "צורתו החיצונית [של הבניין] היא גם תוכנו הפנימי המשמש מקור כוחנו, הוא כוחו של הרבי. עצם העובדה שבנין 770 הוקם בארגנטינה, די בה להורות לנו שיש בנו כוח להפוך את ארגנטינה כולה למדינה חסידית".⁵⁹

נציין כי בית 770 בניו-יורק שימש ומשמש לא רק מודל להעתקה, כפי שתואר בהרחבה

53 שם, עמ' 282–284.

54 שם, עמ' 285–288.

55 שם, עמ' 298.

56 שם.

57 שם.

58 שם, עמ' 289–302.

59 שם, עמ' 305–306.

לעיל, אלא גם מקור לציורים רבים של הבית ולעיטור הגראפי של עטיפות ספרים שונים של חב"ד (כמו כרכי חת"ת = המאגדים יחד חומש, תהילים, וספר התניא). למי שאיננו נמנה עם שורות תנועת חב"ד נדמה כי לפניו תמונת המקדש. אכן זוהי תמונת המקדש החב"די.

השימוש הנפוץ במספר 770 בתנועת חב"ד

כאמור, רמ"מ קידש את המספר 770 וזה נהפך לסמל חב"ד, לדגלה ולתמצית הווייתה. היטיבו לתאר הדברים מחברי בית חיינו 770, שכבר הוזכר במאמר זה לא אחת. וכך נכתב שם בין היתר: "770 – שלוש ספרות שמקפלות בתוכן עולם שלם. בניין אחד ... שאליו נשואות אלפי זוגות עיניים על פני כל תבל ... רק תשמיע את המספר '770' בהגיייתו המדוברת 'סוון סוונטי' באוזני כל חסיד באשר הוא, ותראה כיצד חושיו נדרכים וכל ישותו זועקת תנועה של השתוקקות. זוהי מילת המפתח של הלכסיקון החסידי. כל חסיד, כל תמים, כל ילד, כל קשיש, הולך ל-770, בא מ-770, יוצא מ-770, נוסע ל-770. שלוש ספרות שמשמשות שם נרדף לשיא השיאים של כל המאוויים. את 770 לא ניתן רק להגדיר כמקום מסוים. בדור האחרון הפך מקום זה לסמל. סמל לרכבות אלפי חסידים השואבים מהבית הגדול הזה את כל חיותם; להמוני יהודים שהבית הזה משמש להם מקור לשמחה ובטחון, לאמונה ועוז רוח; לנבוכים ומחפשי דרך ש'סוון סוונטי' יצק בהם השקפת עולם ברורה, איתנה ותקיפה; לאלפי אלפים של לומדי תורה ועובדי ה' שהבית הגדול הזה והשפע שנובע ממנו, היה להם למגדלור של תורה, אמונה והדרכה בעבודת ה'".⁶⁰

כך, במקביל להתגברות והתעצמות האקטיביות המשיחית בחב"ד, הלך וגבר הרצון בחסידות זו להחזיק החזקה ממשית במספר 770. בדומה לשימוש הנעשה בדגם הבית, עשרות אלפים מחסידי חב"ד עושים שימוש במספר 770 ביישומים ובמסגרות שונות כמי שרוצים להיות דבוקים בכל מקום ומקום לדגל ולכל הקשור בו ובמרכזם רמ"מ והמקדש בניו-יורק. סוגי השימושים מתרחבים במשך השנים, ויש להניח שהם יתרחבו עוד יותר בעתיד. כך, המספר 770 הוא חלק משמותיהם של מוסדות חב"ד שונים בישראל ומחוצה לה. בחו"ל נעשה שימוש במספר 770 לסימון מספריהם ברחוב של מוסדות חב"ד או בתיהם הפרטיים של חסידי חב"ד וזאת למרות שאין זה המספר הרץ העוקב ברחוב. חסידי חב"ד מצליחים להשיג מהרשויות הסכמה להשתמש במספר 770, למרות שכאמור אין זה המספר העוקב ברחוב.⁶¹

בנוסף למספרי רחוב של בתים ומוסדות, חסידי חב"ד עושים מאמצים רבים כדי

60 שם, עמ' 9.

61 בדידי הווה עובדא כאשר הוונתי לשבת לפני כ-20 שנה לאחד משליחי חב"ד בעיר וויניפג שבקנדה. אותו זמן שהיתי בשבתון בקנדה וכלל לא הייתי מודע לסוגיית 770. בכתובת שניתנה לי צוין שם הרחוב ומספר בית 770. כשהגעתי לרחוב חיפשתי באופן שיטתי את המספר 770 כמספר רץ ברחוב אך לא מצאתי – הוא פשוט לא היה קיים בסדר הרץ של מספרי הבתים ברחוב. כך לא היתה לי ברירה אלא לדפוק על דלת אחד הבתים ולשאול אם במקרה הם יודעים היכן גרה המשפחה. נעניתי בחיוב ונלקחתי לבית שחיפשתי. אכן, מספר הבית בחזית היה 770 אך לא היה כל קשר רץ במספר בין בית זה לבין הסמוך לו מימין ומשמאל.

שמספר הטלפון שלהם, כתובות הדואר האלקטרוני שלהם, שמות אתרי אינטרנט ומספר רשיון הרכב שלהם — כל אלה יכולו את הספרות 770 ברצף.

חברות השייכות לחסידי או מוסדות חב"ד גם הם כוללים את המספר 770 בשמותיהם. הבולטת שבהם היא "קרן חב"ד 770", חברה עסקית החובקת זרועות עולם והנמצאת בשליטתו של המיליארדר אלכסנדר גרנובסקי מאוקראינה המקורב לחב"ד. לא מפתיע שהסכום שהשקיע גרנובסקי בקרן עומד על 770 מליון דולר. רווחי החברה מיועדים למטרות צדקה עבור הקהילות היהודיות שחב"ד משרתת. יו"ר החברה הוא שליח חב"ד ורבה של אודסה, ומנהל החברה הוא תושב כפר חב"ד. גרנובסקי נוהג לפקוד את קברו של רמ"מ בניו-יורק ו"לקבל את ברכתו" לעסקאותיו השונות, כמו גם להסתייע לצורך הצלחת עסקאותיו בתפילותיו של יו"ר החברה. לאחרונה נקשר שמה של "קרן חב"ד 770" באפשרות רכישתה את השליטה בחברת אי.די. בי.⁶² דוגמאות נוספות לחברות הנושאות בשמן את המספר 770 הן שתי חברות היושבות בירושלים: האחת, "בית 770 — סוכנויות ושירותים טכניים", והשנייה, "חברת 770 לניהול פרויקטים".⁶³ חברה נוספת שמושבה בניו יורק עוסקת בייצור יין ושמה "Seven Seventy KESSER 770".⁶⁴ לא מפתיע שבשם החברה נכללת גם המילה "קשר".

מתברר כי גם לעולם ה"גימיקים" חדר המספר 770. כך מפיצה תנועת חב"ד מחזיקי מפתחות שעל צידו האחד שתי תמונות של רמ"מ ואילו על צידו השני תמונת הבית בניו-יורק לצד כיתוב גדול של המספר 770. כמו כן מופצות קופות צדקה בתבנית הבית.

סיכום: ייחודו כמקום קדוש של בית 770 בניו-יורק

מבנים קדושים הינם אחד הרכיבים הפיזיים של דת זו או אחרת. כך, בית כנסת, כנסייה ומסגד הם כיום מקומות קדושים מובהקים של שלוש הדתות המונותאיסטיות, ואילו מקדשי אלים הם מקומות קדושים בדתות הלא-מונותאיסטיות.⁶⁵ יש ומתחמים מובנים שלמים מתקדשים בשל ריבוי המקומות הקדושים בהם. כך, לדוגמה, הם העיר מכה בסעודיה ומתחם הר הבית בירושלים. המאמין ישאף לבקר לעיתים קרובות במקום הקדוש — אם בגלל שהביקור הינו חלק ממצוות הדת, אם בגלל ההשראה העמוקה שהוא סופג בהיותו במקום הקדוש או בקרבתו, ואם בשל שני המניעים גם יחד. אלא שמגבלות כאלו ואחרות אינן מאפשרות למאמין להגיע דרך קבע למקום הקדוש. או אז הוא ינסה "לקרב" את המקום הקדוש אליו — אם באמצעות תמונה גדולה שלו שיציב בסמוך לו, או, במקרים נדירים יותר, כאשר למאמין יש האמצעים לכך, הוא יציב בביתו דגם מוקטן של המקום הקדוש או חלקים ממנו.

הבית בניו-יורק, כמקום קדוש לחסידי חב"ד, יכול להיכלל אף הוא במסגרת הרחבה של "שאיפת הקרבה למקום הקדוש", שכן חסידי חב"ד מבקשים להיות קרובים אליו.

62 העתון גלובס, 25–26 לאוקטובר 2013. וכן ניתן למצוא רבות על אודות קרן חב"ד 770 במנוע החיפוש המקוון גוגל.

63 ראו מנוע החיפוש המקוון גוגל.

64 שם.

65 ראו בהרחבה J.Scott & P. Simpson-Housley (Ed.) *Sacred Places and Profane Spaces — Essays in the Geographics of Judaism, Christianity and Islam*, Westport CT 1991.

מבחינתם – זוהי מצוה, ושלא לדבר על ההשראה העמוקה במובנה הרחב ביותר הקשורה לקרבה אל הבית. דגמי הבית בעולם והשימושים השונים במספר 770 עושים את הבית לקרוב תמידית הן לאלה הרחוקים ממנו פיזית הן לאלה הקרובים אליו פיזית. אלא שדומה כי "עוצמת" ההכללה והדמיון למסגרת הרחבה נופלים לאי-ערוך מ"עוצמת" ייחודו של בית 770 בניו יורק, מקרה בו התקדש הן בית מגורים הן המספר שלו. בעוד שיש להניח כי ניתן למצוא מבנים בדתות השונות שייעודם השתנה במשך הזמן ממגורים למבני קודש (ולהפך) כתוצאה משינויי בעלות או הקדשתו של מבנה מגורים על ידי בעליו למקום פולחן דתי, הרי שככל שחיפשו לא הצלחנו למצוא מקרה דומה בדתות אחרות שבו מספר המבנה אף הוא התקדש ולא עוד אלא שהתקדשות המספר הזינה בעוצמתה את התקדשות המבנה לרמות הגבוהות ביותר של קדושה – מקדש. גם בעולם היהודי בן-זמננו לא ניתן להצביע על תופעה דומה שבה מבנה מגורים או ציבור זכה למעמד כה מיוחד עד כדי הפיכתו למקדש, כמו המעמד המיוחד לו זכה מבנה המרכז העולמי של תנועת חב"ד ברחוב Eastern Parkway מספר 770 שבשכונת Crown Heights בניו יורק. כך גם, ככל הידוע לנו, אין תקדים בעולם היהודי להתקדשותו של מספרו ברחוב של מבנה, וההזנה ההדדית שבין המספר לבית.⁶⁶ אין ספק כי ייחודיותה של התופעה הגיאוגרפית שלפנינו היא פועל יוצא מייחודיותו של מנהיג התנועה מאז אמצע המאה הקודמת וייחודיות התנהלות התנועה בחייו ולאחר מותו. לאיש ולתנועה אין אה ורע – בוודאי לא בעת החדשה.

תופעה מרחבית זו של התקדשות מבנה מסוים ומספרו מאחדת בתוכה את כל תנועת חב"ד על שני פלגיה – אלה המכונים "משיחיסטים" ואלה שנעדרים כינוי זה. מקורה בארבעה גורמים הקשורים בעבותות זה בזה: הראשון, האקטיביות המשיחית הדרמטית – שאין דוגמתה בתנועות יהודיות אחרות בעת החדשה – אקטיביות שהובילו רמ"מ וגם קודמו ריי"ץ, וזו התעצמה בעשרות השנים האחרונות והגיעה לשיאים בערוב ימיו של רמ"מ ולאחר מותו (ולשיטת המשיחיסטים – העלמותו) ב-1994. הגורם השני הנו מקומו ומעמדו של רמ"מ בתנועת חב"ד מאז עלה לנשיאות, ובמיוחד ב-20–25 השנים האחרונות לכהונתו. הגורם השלישי הוא קידוש הבניין ומספרו על ידי רמ"מ; הרביעי הנו הרצון העז של חסידי חב"ד להתקשר, ואולי יותר נכון, להדבק לרמ"מ. כך או כך הסבר התופעה המרחבית הייחודית שלפנינו הוא מורכב ומעבר לקונטקסט פשוט של סמלים והסמלה.

בתקופת כהונתו של רמ"מ הגיעה האקטיביות המשיחית הדרמטית בחב"ד לשיאים. אין ספק כי שיא השיאים בתהליך זה היה הכתרתו של רמ"מ בקרב חלק מחסידי חב"ד כמי שראוי להיות המשיח ובחלק האחר כמשיח עצמו. כך או כך, באופן ישיר או עקיף רמ"מ גם עודד את הכתרתו. משה אמר לא פעם ולא פעמיים את דבריו המפורשים על הבית ומספרו – כחלק מהמארג הכולל של האקטיביות המשיחית שנקטו הוא וקודמו – ואף הגדירו כ"בית משיח" – הגדרה הטבועה במספר 770 – הרי שברור

66 וראו י' כץ, "טורונטו היהודית": הביטוי בשמות רחובות, סמלים ושלטים בצפון המטרופוליין, אופקים בגיאוגרפיה, 83 (תשע"ג-2013), עמ' 47–49, בעניין הענקת המספר 613 לבית ברחוב קלארק שבצפון טורונטו – בית בו שוכן בית הכנסת האורתודוקסי הגדול ביותר בקנדה. מספר זה, כמובן, אינו מקרי, אלא שבמקרה זה מדובר בהסמלה פשוטה ולא בהתקדשותו של מספר.

מאליו שגם חסידיו יאמצו את אמרתו. כדרכם של חסידים להעצים את דברי רבם, כך גם קרה בחב"ד בהקשרו של הבית ומספרו, שממילא הועצמו מראש לדרגת מקדש על ידי רמ"מ. לכך יש להוסיף את מימד המוחשיות והקיימות של הבית בניו-יורק שהיווה מעין תחליף למשיח שהתגלותו בוששה לבוא. משהלך רמ"מ לעולמו (או נעלם) נותר הבית לא רק כמקום שבעניינו קבע רמ"מ כי בו יתגלה בית המקדש השלישי ויחדיו ייסעו השניים לירושלים, אלא כדבר המוחשי המשמעותי ביותר הנקשר והמזוהה עם רמ"מ ואולי אף זה הנותן תקווה להתגלות המשיחית. מכאן סיבה נוספת להעצמתו של הבניין בהיותו מקום התקשרות לרמ"מ.⁶⁷ מאחר ובהגדרה השתייכות לחסידות חב"ד (גם אצל אלה שלא מוגדרים "משיחיסטים") פירושה עד היום העצמת מימד המשיחיות וקשר לרמ"מ, הרי משזה איננו, מחפשים הנמנים עם התנועה כל גורם מתווך ומקשר אליו. בניין 770 באשר הוא – בניו-יורק או ב"פזורת חב"ד" – ואף "770" ללא הבניין – כמו השימושים הרבים שנעשים במספר ושפורטו לעיל – הם לא רק סמל. הם המקשרים והמתווכים המשמעותיים ביותר, אם כי לא היחידים. כך ניתן "לשלוח" גם כיום שאלות לרמ"מ ו"לקבל" ממנו מענה באמצעות 'גורל אגרות הקודש' המבוסס על קורפוס המכתבים העצום שהותיר.

תופעת הקמת העתקים של בתי 770 בפזורת חב"ד אף היא קשורה ישירות ברמ"מ שכן בזמן שנחנך העתק בניין 770 בכפר חב"ד, קרא רמ"מ לשכפל מפעל זה בכל מקום. לא נדרשה כל פרשנות מצד החסידים; ברור היה שעז רצונו של רמ"מ בבניית העתקים של הבית במקומות נוספים מחוץ לניו-יורק. כך, בנוסף לסיבת ההתקשרות העומדת מאחורי הקמת "מוקדי משנה" של בניין 770 בפזורת חב"ד, עומדת גם סיבת רצונו בכך של רמ"מ. נדגיש כי אין זה מפתיע שגם במוקדי המשנה נקשרה ההשגחה הפרטית והקדושה. בניגוד לתנועות חסידיות אחרות, תנועת חב"ד בדורות האחרונים, בהוראת רמ"מ ובהשראתו, מנפיקה ללא הפסקה ובאופן עקבי (ואולי אף אגרסיבי) שפע של פעילויות מצוותיות יצירתיות ומגוונות. עם פעילויות אלה ניתן למנות את מבצעי הנחת תפילין, חלוקת נש"ק (נרות שבת קודש), הפעלת טנקי המצוות, הדלקת חנוכיות, מפעל השליחים ופעילותם ברחבי העולם, הפצה אגרסיבית של תמונות רמ"מ לאחר הסתלקותו ועוד ועוד. המכנה המשותף לכל הפעילויות הוא הלהט המשיחי. ללהט זה ישנן גם שני תוצרים תרבותיים-מרחביים ייחודיים: "בית 770" על כל היבטיו כפי שפורטו בהרחבה במאמר זה ו"בתי חב"ד" הנמצאים בכל מקום שם נמצאת תפוצת חב"ד (ללא קשר לגודלה), ומן הראוי להקדיש להם מחקר נרחב. לא למותר לציין כי החסידות בכלל הולידה תוצרים מרחביים רבים המעוררים עניין רב וממתינים למחקר של ממש מנקודת מוצא גאוגרפית-תרבותית. עם תוצרים מרחביים אלו נמנים סוגיות כמו קברי אדמו"רים והפולחן סביבם, "חצרו" של הצדיק, "התקדשותה" של אומן בחסידות ברסלב⁶⁸ ועוד.

67 ראו בעניין זה גם מאמר ביקורת של פרופ' יורם בילו על ספרם של פרידמן והיילמן (לעיל הערה 6), ציון, שנה עז, ב, תשע"ב, עמ' 290.

68 'צ' מרק, 'יצחק הנתון בלוע הסטרא אחרא: האדם הקדוש והמקום הטמא', ראשית, 2 (2012), עמ' 112-146; Mark Z. & Bilu Y., 'Between Tsaddik and Messiah; a Comparative Analysis', *After*; 47-78. וראו מ' וינשטוק, אומן: המסע הישראלי לקברו של רבי נחמן מברסלב, תל-אביב 2011.